

NUTQ RIVOJLANTIRISH METODIKASI VA BOLALAR UCHUN TIL O'RGATISH USULLARI

Aslanova Nafisa Samadovna

*Buxoro viloyati G'ijduvon tumani 55-DMTT,
Qisqa muddatli guruh tarbiyachisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalar nutqini rivojlantirish va til o'rgatish usullari haqida so'z yuritiladi. Maqolada nutq rivojlantirish metodikasi, jumladan tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish, nutq sur'atini rivojlantirish, nutqiy aloqa ko'nikmalarini shakllantirish kabi muhim masalalar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, til o'rgatish usullari, masalan, o'yin, qo'shiqlar, multfilmlar va rol ijro etish kabi metodlar orqali bolalar tilini rivojlantirishning samarali yo'llari tahlil etiladi. Ushbu usullar bolalarning o'qish, tinglash, so'zlash va tushunish qobiliyatlarini yaxshilashga xizmat qiladi. Maqola o'qituvchilarga va maktabgacha ta'lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan pedagoglarga metodik ko'rsatmalar va tavsiyalarni taqdim etadi.

Kalit so'zlar: Nutq rivojlantirish, maktabgacha ta'lim, til o'rgatish metodikasi, o'yin usullari, qo'shiqlar, multfilmlar, rol ijro etish, nutqiy aloqa, pedagogika, bolalar ta'limi

O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim tizimi jadal rivojlanib, o'quvchilarga erta ta'lim-tarbiya berishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Maktabgacha ta'lim muassasalari bolaning rivojlanishiga asosiy ta'sir ko'rsatuvchi tashkilotlar bo'lib, bu muassasalarda bilim berishning asosiy shakli mashg'ulotlardir. Mashg'ulotlar jarayonida bolaning nutqi rivojlanadi, grammatik va fonetik qirralari mukammallashadi, so'z boyligi oshadi, bu esa uning psixologik va intellektual rivojlanishiga katta hissa qo'shadi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya jarayonida ta'lim metodlari va uslublarining to'g'ri tanlanishi va qo'llanilishi bolaning nutq rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Nutq rivojlantirish metodikasi. Maktabgacha ta'limda bolalarni nutq rivojlantirishga oid 5 ta asosiy metodika mavjud. Bu metodikalardan eng muhimlaridan biri bu "Nutq o'stirish mashg'ulotlari"dir, chunki nutqni o'stirish nafaqat bolalarning

soʻz boyligini oshiradi, balki muloqot qobiliyatini rivojlantiradi va tafakkurlarini shakllantirishda ham katta ahamiyatga ega. Nutq oʻstirishning asosiy yoʻnalishlari quyidagilardir:

1. **Tovushlarni toʻgʻri talaffuz qilish** – bolada nutq eshitish shakllanishi avval, talaffuzni toʻgʻri oʻrgatish muhim. Tovushlarni aniq va toʻgʻri talaffuz qilish, undan keyin soʻzlarni aytishda aniqlik, nutq madaniyatining birinchi bosqichlaridan biridir.
2. **Aniq talaffuz va urgʻu qoʻyish** – soʻz va soʻz birikmalarini aniqlik bilan talaffuz qilishni shakllantirish, tilni aniq va tushunarli ifodalashni taʼminlaydi. Bolalarga soʻzlarda urgʻuni toʻgʻri qoʻyish ham muhim, chunki bu soʻzlarning toʻgʻri tushunilishiga yordam beradi.
3. **Nutq surʼatini rivojlantirish** – nutqning tabiiy, izchil va ifodali ravishda aytilishini taʼminlash. Bu bolaning nutqidagi ravonlik va tushunarlilikni oshirishga yordam beradi.
4. **Nutqiy aloqa koʻnikmalarini tarbiyalash** – bolaning muloqotga kirishish, suhbatdoshiga murojaat qilish, oʻz fikrlarini erkin bayon etish koʻnikmalarini rivojlantirish. Bu, shuningdek, bolaning ijtimoiy muhitda oʻzini qanday tutishi va boshqalar bilan muloqot qilishdagi qobiliyatini shakllantiradi.
5. **Nutqiy eshitish va nafas olishni shakllantirish** – nutq jarayonlarida toʻgʻri nafas olish va nutqni toʻgʻri eshitish bolaning soʻzlarni toʻgʻri talaffuz qilishiga yordam beradi.

Nutq rivojlantirish mashgʻulotlarida bolaning jismoniy va ruhiy salohiyatini oshirishga ham alohida eʼtibor qaratiladi. Pedagoglar bolalarning muloqotda boʻlishdagi qobiliyatlarini muntazam ravishda baholab, ularni ragʻbatlantirishga harakat qilishadi.

Bolalar uchun til oʻrgatish usullari. Bolalarni til oʻrgatishda ham metodik yondashuvlar va usullar oʻta muhim. Oʻqituvchilar, oʻrganayotgan bolalarning yoshiga, psixologik va jismoniy holatiga qarab, turli xil yondashuvlarni qoʻllashlari zarur. Til oʻrgatishda bola uchun qiziqarli va oʻylangan metodlar samarali natijalar berishi mumkin. Bu metodlardan ayrimlari quyidagilardir:

1. **Oʻyin orqali til oʻrgatish** – bolalar tabiatan oʻyinchan boʻlgani uchun oʻyinlar orqali til oʻrgatish usuli eng samarali hisoblanadi. Oʻyinlarda qoʻllaniladigan oʻquv materiallari bolalar uchun qiziqarli va tushunarli boʻladi. Oʻyinlar orqali bolalar yangi soʻzlarni, iboralarni oʻrganadilar va ularni oʻzlarining kundalik faoliyatlarida qoʻllashni oʻrganadilar.
2. **Multfilmlar va interaktiv materiallar** – bolalar uchun multfilmlar til oʻrgatishning eng yaxshi vositalaridan biridir. Bolalar multfilmlardan oʻrgangan soʻzlarni oʻzlashtiradilar, tilni eshitib oʻrganish jarayonida ular qiziqarli

hikoyalarni tushunishga intiladilar. Bu metod yosh bolalarning nutq rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi va ularni til o'rganishga motivatsiya qiladi.

3. **Qo'shiqlar va she'rlar** – bolalar uchun qo'shiqlar va she'rlar til o'rgatishda samarali vosita hisoblanadi. Bolalar qo'shiqlarni yodlash orqali so'z boyliklarini kengaytiradilar, nutqni o'rgatish jarayonini yanada qiziqarli va osonlashtiradilar. Qo'shiqlar orqali o'rganilgan tilning fonetik va fonologik aspektlari bolaning tilni o'zlashtirishiga yordam beradi.
4. **Rol ijro etish (role play)** – bolalar turli rollarni o'ynash orqali tilni o'rganishda faol qatnashadilar. Bu metod bolalarga yangi so'zlar va iboralarni turli kontekstda o'rganish imkonini beradi. Masalan, bolalar o'zlarini turli rollarda tasavvur qilib, tilni o'zaro muloqotda qo'llashni o'rganadilar.
5. **Ko'rgazmali materiallardan foydalanish** – bolalar uchun rasm, karta, plakatlar va boshqa ko'rgazmali materiallar bilan ishlash til o'rganish jarayonini yanada samarali qiladi. Bu usul bolalarga tilni vizual tarzda o'rganishga yordam beradi. Masalan, ingliz tilida hayvonlar nomini o'rgatishda hayvonlarning rasmlari bilan ishlash bolalarga tushunishni osonlashtiradi.
6. **Mavzuga oid muhit yaratish** – o'qituvchilar bolalarga til o'rgatish jarayonida turli muhitlarni yaratib berishlari lozim. Masalan, sayohat, oshxona, sport yoki tug'ilgan kun kabi mavzularda bolalarga tilni o'rgatish bolalar uchun qiziqarli va samarali bo'ladi. Bunday mavzular orqali bolalar tilni o'rganish jarayonida o'zlarini yangi vaziyatlarda ko'rsata oladilar.

Xulosa. Maktabgacha ta'limda nutq rivojlantirish va til o'rgatish metodikalarining samarali qo'llanilishi bolaning kelajakdagi muvaffaqiyatli ta'lim olishiga, muloqot qobiliyatini rivojlantirishga katta ta'sir ko'rsatadi. Nutq rivojlantirish metodikalarining har biri o'zining ahamiyatiga ega bo'lib, bu metodlar birgalikda bolalarning nutqini to'liq va mukammal tarzda rivojlantirishga yordam beradi. Maktabgacha ta'limda til o'rgatishning samarali usullari, bolalarning yoshiga mos keladigan o'quv materiallari va o'qituvchilarning malakasi orqali bolalar jismoniy, intellektual va emosional jihatdan to'liq rivojlanishi ta'minlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Azizxo'jayeva N. "Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat" TDPU 2003
2. D.R Babayeva "Nutq o'stirish metodikasi va nazariyasi" Toshkent
3. Durdon E. BOSHLANG'ICH TA'LIMDA ERTAKLARNI O'QITISHNING MAQSAD VA VAZIFALARI //Involta Scientific Journal. – 2023. – T. 2. – №. 4. – C. 275-279.
4. Jalolov J. Chet tili o'qitish metodikasi. – Toshkent., 2012: – 4 -bet.
5. Norqul Bekmirzaev "Nutq madaniyati va notiqlik" Toshkent "Fan" nashriyoti 2007
6. Omonturdiyev A.J., Abduraimova Sh.I. "Nutq madaniyati va uslubi" Toshkent 2016

7. Sobirjonovich S. I. et al. Recommendations on Classifying Didactic Games and Using Them in Eliminating Speech Deficiencies in Children //Journal of Pedagogical Inventions and Practices. – 2023. – T. 19. – C. 86-90.
8. Soliyev I. et al. BOLALARGA ATROF MUHITNI TANISHTIRISHDA ESTETIK TARBIYANING O’RNI //Science and innovation. – 2022. – T. 1. – №. B3. – C. 801-804.
9. Yusupov L.S. Bolalarni ilk yoshida xorijiy tillarni o’rgatishda ta’limiy o’yinlarning ahamiyati: Muammo va yechimlar.

